

JAUME RIBA.

L'ARQUITECTURA DAVANT LA COMPLEXITAT

XAVIER VIVES

La complexitat ens rodeja en tots els àmbits. Comença per la complexitat de la biologia en el nivell cel·lular, segueix en l'organisme de cada individu i en el sistema ecològic on s'organitza, en el qual milions d'éssers conviuen en entrellats de sistemes i sistemes de sistemes, tots interdependents els uns dels altres. I es dona també en la complexitat de les relacions humanes, des de la psicologia de cada persona a les relacions socials, econòmiques i polítiques, mesclades, transformades i distorsionades per interessos personals i de grup o per creences i coneixements incomplets.

I, per descomptat, la complexitat també s'ha inserit en qualsevol nou artefacte que ahora multiplica la complexitat del projecte i del seu procés de creació. La recerca d'informació, les exigències funcionals, les demandes del mercat, la necessitat d'establir controls, les regulacions i normatives mediambientals i de seguretat, l'opinió pública. Són elements que es van afegint gairebé en progressió geomètrica.

La societat necessita objectes assequibles, segurs, amables, comprensibles, múltiples, universals, duradors, lleugers, petits, combinables, reutilitzables, reparables, remanufacturables... fets amb materials reciclats, reciclables, renovables i propers, amb mitjans de producció nets, eficients en l'energia i en el transport. I això no és fàcil, significa incrementar les exigències i l'energia creativa per desenvolupar un nou objecte. La complexitat va en augment a mesura que demanem més requisits i condicionaments, a mesura que exigim més qualitat de vida.

La complexitat depèn de tres variables: el nombre d'elements, la varietat i la interdependència entre ells. Quan un organisme o sistema està compost per pocs elements ens és fàcil d'entendre'l i de controlar-lo. La varietat i la diversitat incrementen el nivell de complexitat mentre que la repetició i la redundància la redueixen.

Actualment un disseny, tant si és d'un lloc web com d'una urbanització, augmenta la magnitud de les tres variables: incrementa el nombre d'elements a controlar per les majors exigències funcionals, per la complexitat dels serveis i instal·lacions i també per les regulacions i normatives; incrementa la varietat pels interessos i preferències emergents, provocats per la major informació i opcions disponibles, els quals fan que cada vegada els elements a dissenyar siguin menys repetitius i demanin més singularitat i una dedicació més personalitzada; i, en tercer lloc, una complexa xarxa d'informació, vincles i interessos, connectats quasi en temps real, porten a una interdependència entre parts implicades i elements estructurals, que dificulten la presa de decisions. En el procés projectual, cada modificació actua en tots els altres components, el canvi d'opinió del client o l'aparició d'una nova regulació obliga fàcilment a recomençar el projecte.

En realitat, la interdependència entre les parts aporta canvis substancials a qualsevol conjunt d'elements. Fins que no apareixen les interrelacions, un conjunt no és més que una pila d'elements; en el moment en què es creen interde-

pendències i relacions, estem creant un sistema amb unes propietats i comportaments que no es produïrien per la simple acumulació de cada una de les parts. Un mecanisme no funciona fins que cada part no està col·locada en el seu lloc i amb relació amb les altres peces; llavors té unes propietats o un comportament que no tenia quan les peces estaven sense relacionar, encara que estiguessin juntes. En un sistema, el tot és més que la suma de les parts. Aquest és l'aspecte positiu de la complexitat: l'increment de vincles crea valor i reforça la unitat i coherència del conjunt, ja sigui l'objecte o l'organització.

UN EXEMPLE: ELS EDIFICIS PARROQUIALS DE SANTA MARIA

En qualsevol projecte la primera i més important acció és la informació. Tal com ja s'ha comentat, cada projecte és singular, amb requisits específics i circumstàncies peculiars, i això obliga a recerques concretes i en molts aspectes diferents. Una primera font d'informació és el client, que explica les seves necessitats i expectatives que defineixen en gran part la singularitat; això no obstant, aquesta informació, i malgrat la seva importància, no sempre és definitiva, ja que apareixen condicionaments inesperats o funcionalitats que el mateix client no havia tingut en consideració o que són, fins i tot, contradictòries. Hi ha doncs una tasca important, per part de l'arquitecte que rep l'encàrrec, d'esbrinar i destriar els criteris realment importants que li permetin encaixar les peces i finalment donar forma a l'edifici.

Aquest és un procés d'anada i tornada, en un esforç per ajustar la forma i el context, és a dir, l'obra final i el conjunt de condicionaments. El context defineix el problema i la forma és la solució del problema. Projectar no és tractar de la forma sinó discutir sobre la forma i el context entès tot com un conjunt. De la mateixa manera que un organisme viu sols és viable si s'adapta al medi

ambient, diem que la forma està resolta quan ella i el conjunt de condicionaments s'adapten sense incongruències. Llavors el projecte és coherent.

Definir el context és, per tant, la informació. El despatx d'arquitectura de Jaume Riba treballa especialment aquest aspecte, no solament analitzant l'entorn físic, arquitectònic i urbanístic, sinó també amb llargues sessions amb el client-usuari per definir amb coherència el programa de requisits que proposa i contrastar-lo amb les necessitats tècniques —instal·lacions, seguretat, il·luminació, aïllament...—; cal buscar les adaptacions i negociar solucions ja sigui amb propostes tècniques noves, amb aportacions formals alternatives, o convenent el client-usuari de modificar les seves demandes o les seves prioritats. Informar-se, escoltar el client, però també convèncer.

El projecte de l'edifici de la parròquia de Santa Maria que porta a terme el despatx de Jaume Riba, comença, de bon principi, amb una complexa varietat d'usos, ja que en el mateix edifici hi han de conviure un habitatge i uns locals parroquials que tenen usos administratius i usos públics segons l'espai i, cada un d'ells, té una normativa pròpia quant a obertures, seguretat, serveis o instal·lacions. Estem doncs en la diversitat que abans comentàvem que incrementa la complexitat, però a més a més, i tal com passa en edificis de promoció, el client i l'usuari no sempre coincideixen, de manera que allò que el client vol no sempre és el que l'usuari necessita; li correspon, llavors, a l'arquitecte fer compatibles els interessos contraposats i ajustar la forma —que és la solució, hem dit— fins a eliminar el conflicte. El conjunt de necessitats i usos diversos i heterogenis crea interrelacions difícils de resoldre que, de vegades, són simplement solucions de compromís i d'altres —les millors— solucions que es reforcen mútuament.

El projecte d'aquest edifici és únic i diferent i, alhora, paradigmàtic de la complexitat que pot comportar un projecte d'aquest tipus, que uneix i relaciona un complet equip de pro-

fessionals —arquitecte, projectista, estructurista, enginyer d'instal·lacions, arqueòleg, historiador, geòleg... L'edifici actual de la parròquia no té, per ell mateix, gaire interès històric ni artístic; és una amalgama de construccions diverses difícil de datar. Hi ha notícies d'un edifici parroquial des del segle XI però no és possible saber si es correspon amb l'actual; sabem, això sí, que l'actual façana és de 1932 i que es va refer per alinear-la amb la resta d'edificis.

Així i tot, es converteix en un edifici singular per una sèrie de característiques. D'una banda, la seva implantació en la memòria col·lectiva, ja que l'activitat parroquial l'ha integrat en el teixit social; els actes, reunions i gestions a fer en un local de les seves característiques l'ha fet familiar a molts ciutadans. D'altra banda, tenim la seva ubicació en el cor originari de la ciutat antiga i en el que, probablement, va ser el primer carrer d'Igualada i que va actuar d'eix vertebrador del creixement de la ciutat fins ben entrat el segle XVIII, quan les muralles van deixar de tenir la seva funció.

L'entorn arquitectònic s'ha anat singularitzant al llarg dels anys i, en aquests moments, l'edifici parroquial està enfrontat a l'edifici neoclàssic de l'Ajuntament de recent renovació i ampliació i també a la Basílica renaixentista de Santa Maria i declarada el 1992 Bé Cultural d'Interès Nacional. I encara, fent-li costat i compartint mitgera, té l'emblemàtic edifici modernista de Cal Ratés construït el 1908 pels arquitectes Isidre Gili i Pau Salvat i declarat Bé Cultural d'Interès Local.

Qualsevol modificació d'aquest entorn, doncs, és mirat amb deteniment i recel. Des del 1996, que és quan Jaume Riba treballa el primer croquis per a la reforma de l'edifici —vegeu el quadre cronològic—, el nombre d'agents implicats ha anat en augment. Atesa la ubicació en el centre històric, va caldre, des d'un inici, la presència i l'estudi arqueològic amb el pertinent informe sobre les possibles restes d'interès arqueològic —un arc escarser del segle XVII-XVIII i una majòlica barroca— i se seguirà encara l'enderrocament amb

atenció per esbrinar-ne els orígens. La localització va obligar també a encarregar un estudi històric de l'edifici pròpiament dit i dels registres cadastrals —que van mostrar errors en la propietat—, a més dels pertinents estudis geològics i topogràfics. Al marge de les necessitats d'espais i funcionals amb què es comença a treballar, aquests estudis van condicionant la nova edificació, tant per l'estructura irregular del terreny com per la necessitat de preservar i voler deixar constància de les característiques de l'antic edifici. Es passa doncs, progressivament, d'un primer plantejament orientat a fer unes reformes mínimes i absolutament necessàries, a un edifici de nova construcció que inicia una dinàmica completament nova quant a experts involucrats, àmbits d'influència i exigències tècniques.

Avançat el projecte, calia presentar-lo a la Comissió Territorial de Patrimoni Cultural, que havia de dictaminar sobre la pertinença del projecte atenent l'entorn arquitectònic en què es feia la intervenció. En una primera instància, el projecte és retornat i se li exigeixen una sèrie de modificacions segons uns criteris propis de les característiques que ha de tenir un edifici en un àmbit històric; uns criteris que, més que millorar, momifiquen l'entorn històric —amb aquests criteris mai no hauríem tingut Cal Ratés. Riba es replanteja si seguir l'actitud renovadora amb una proposta de qualitat o si és millor optar per una solució convencional i poc enriquidora conservant la façana actual. La complexitat dels tràmits, les negociacions amb totes les parts implicades i la dilatació en el temps del projecte desgasten la capacitat creativa. Finalment, l'equip del despatx refà el projecte amb propostes més d'acord amb les exigències de la Comissió però sense desertar d'uns valors arquitectònics amb què la gent del despatx s'identifica; s'elaboren tres noves alternatives de façana que, igual que la primera, es presenten en una simulació informàtica que permet veure, amb qualitat fotogràfica, el nou edifici integrat en el conjunt arquitectònic del qual forma part.

Els coneixements tècnics necessaris per portar a terme un projecte d'aquestes característiques superen els que pot tenir actualment un arquitecte per ell sol; des dels recursos informàtics convertits en eines tècniques i de gestió imprescindibles, fins al complex codi tècnic que especifica les exigències bàsiques de qualitat, fa obligat cada vegada més el treball en equips pluridisciplinars. Un projecte com el descrit ha involucrat molts professionals que han aportat els seus coneixements, coordinant i encaixant les peces d'un gran trencaclosques; la interdisciplinarietat és conseqüència de la interrelació en els sistemes i de la complexitat creixent en tots els àmbits, i crea així uns equips forçats a coordinar feines, a buscar sinèrgies, a completar mancances, a crear lideratges i, en última instància, a millorar com a professionals i persones.

Cada vegada hi ha més veus que s'exclamen per aquesta complexitat, cada vegada hi ha més gent que se sent exclosa d'un entorn que se'ls fa incompreensible. És de preveure, però, que la societat global, interdependent i diversa continuarà creixent en el mateix sentit, arrossegada per les tecnologies de la informació i la comunicació. Al dissenyador-arquitecte no se li reduirà la complexitat del procés creatiu, però sí que li correspon la tasca de proporcionar a l'usuari uns dissenys més amables en l'ús i en el gaudi o, si es vol, més proporcionats a les necessitats reals. Totes les prestacions i exigències orientades a una major qualitat de vida seran en va si no estan concebudes i pensades amb l'usuari final com a meta última: edificis segurs, ben aïllats, ben ventilats, econòmics de mantenir, acollidors... malgrat que també s'hi vol ADSL, televisió via satèl·lit, TDT, aigua depurada, calefacció central, aire condicionat, vidres de doble cambra, aïllament sonor...

La intel·ligència del disseny i les noves tecnologies han de poder mantenir la comprensibilitat de l'objecte/edifici. Podem incrementar les nostres possibilitats, eixamplar els nostres límits, però sense perdre la naturalitat, la senzillesa, la claredat, l'amabilitat i la sostenibilitat... en la mesura que sigui possible.

CRONOLOGIA D'UN PROJECTE SINGULAR: EDIFICIS PARROQUIALS DE SANTA MARIA D'IGUALADA

Octubre 1996. Inici del projecte de reforma i condicionament de l'edifici de la rectoria de Santa Maria d'Igualada. El bisbat de Vic vol emprendre les reformes pertinents per millorar les condicions de salubritat i funcionalitat de l'edifici existent.

Desembre 1996. L'avantprojecte de reforma i condicionament de l'edifici està enllestit. S'interromp el procés en aquesta fase.

Maig 2007. Es reprèn el projecte, ara des d'una nova perspectiva: prèvia l'anàlisi de la situació actual de manca d'espai per desenvolupar les tasques administratives i pastorals pròpies de la parròquia en unes condicions òptimes de salubritat, habitabilitat i accessibilitat, es proposa dur a terme un projecte de nova construcció d'edificis parroquials per a la parròquia de Santa Maria d'Igualada.

Setembre 2008. El projecte està en fase de projecte bàsic. Se'n fa una presentació pública i s'inicien gestions amb el cadastre i l'ajuntament per actualitzar el perímetre de la finca. Revisem el Pla Especial de Protecció i Conservació de Patrimoni i Catàleg d'Igualada; l'edifici no hi està inclòs. Davant l'edifici parroquial hi ha la plaça del Bruc —inclosa en l'inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya—, amb edificis com la Basílica de Santa Maria —catalogada Bé Cultural d'Interès Nacional nivell 1— i l'Ajuntament —catalogat Bé Cultural d'Interès Local nivell 2—, amb la seva nova ampliació. Compartint la mitgera est, hi trobem l'edifici modernista de Cal Ratés, que és un Bé Cultural d'Interès Local nivell 2.

Al voltant dels elements de nivell 1 es genera un entorn de protecció en el qual qualsevol actuació ha d'ésser informada per la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural. I aquest és el nostre cas: ens trobem en l'entorn protegit delimitat al voltant de la Basílica de Santa Maria.

Octubre 2008. Es revisa la normativa vigent referida al Patrimoni Cultural Català i es contacta amb la Unitat de Patrimoni Cultural del Serveis Territorials de Barcelona i amb l'arquitecta territorial Olga Correa. Atès que l'edifici es troba situat dins la delimitació d'entorn de protecció de la Basílica de Santa Maria d'Igualada, qualsevol projecte d'intervenció dins d'aquest requereix de forma preceptiva que sigui aprovat per la Comissió Territorial de Patrimoni Cultural de Barcelona i, en cas de procedir a l'enderroc, cal justificar la pèrdua de valors patrimonials de l'immoble mitjançant estudi documental històric, arquitectònic i arqueològic de l'edifici per tal d'avaluar-ho.

Novembre 2008. Es decideix redactar els estudis documentals, que s'inclouran en la memòria del projecte, amb la col·laboració de l'arqueòloga Jordina Sales i la historiadora i directora de l'Arxiu Històric Comarcal, Marta Vives.

Desembre 2008. El projecte bàsic està acabat i és visat.

Gener 2009. L'Ajuntament informa favorablement el projecte i l'envia a la Comissió Territorial de Patrimoni Cultural de Barcelona per a la seva tramitació.

Febrer 2009. Es reuneix la Comissió el dimecres dia 20.

Març 2009. El projecte és denegat: la Comissió estableix un seguit de condicions i demana informació complementària. Llavors es reuneixen els diferents agents implicats per determinar l'estratègia a seguir: el principal escull és la façana principal projectada que, a criteri de la Comissió, és problemàtica a nivell de la seva integració en l'entorn. Diferents possibilitats es posen damunt la taula: cal decidir si renunciem a la nova façana projectada per a l'edifici parroquial i optem per la restauració de la façana existent o bé si, sense traïr els posicionaments i criteris projectuals, presentem una façana que s'aproximi més a l'esquema compositiu tradicional proposat per la Comissió de Patrimoni.

Abril 2009. Entrevista amb Rosa Serradell, arquitecta de Patrimoni. Es resol presentar la documentació complementària requerida amb tres propostes compositives de façana principal i els seus respectius fotomuntatges.

Maig 2009. Enviem un dossier amb la documentació complementària per a la propera reunió de la Comissió Territorial del dia 20. S'aprova per unanimitat el Projecte Bàsic d'Edificis Parroquials de Santa Maria d'Igualada.

Juny 2009. Comença l'última fase del projecte. Des de Patrimoni se'ns recorda que el projecte executiu que es desenvolupi a partir de l'aprovació del P. bàsic també haurà de ser tramès a la Comissió Territorial de Patrimoni Cultural de Barcelona per a la seva aprovació.

Façana actual.
Carrer de Santa Maria, 8

Primera proposta compositiva
per a façana principal

Proposta compositiva per a
façana principal. Façana 1

Proposta compositiva per a
façana principal. Façana 2

Proposta compositiva per a
façana principal. Façana 3

Proposta compositiva per a
façana principal definitiva

JAUME RIBA I SAMARRA (Igalada, 1956) és arquitecte per l'Escola Superior d'Arquitectura de la Universitat de Navarra (1982).

Despatx professional a Igalada, on treballa amb el seu equip de col·laboradors des del 1982.

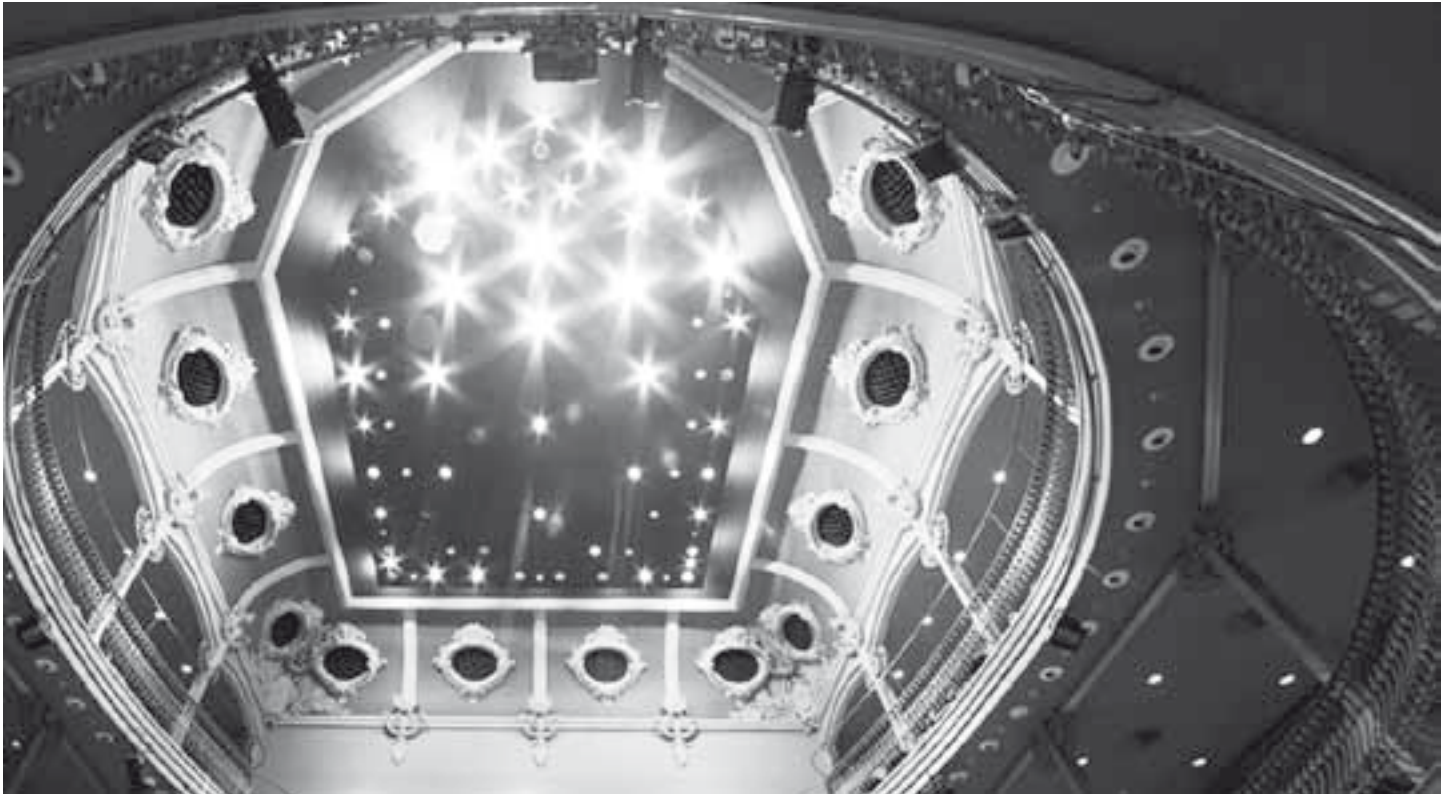
Finalista dels premis FAD l'any 1992 i de la Biennal d'Arquitectura de les comarques centrals l'any 2004 i participant en l'edició d'Europen del 2000.

La seva trajectòria professional destaca per un gran nombre de projectes d'edificis d'habitatges plurifamiliars i unifamiliars ubicats principalment a la seva ciutat, Igalada, i a la seva àrea d'influència.

És autor, entre d'altres, del projecte de reforma integral del teatre municipal de l'Ateneu Igualadí; de la rehabilitació de l'edifici per a S.A.P. d'Apinas al passeig Verdaguer; de la residència per a disminuïts psíquics d'Apinas als Prats de Rei; dels centres d'educació infantil Z.A.L. i Mercabarna a la Zona Franca de Barcelona; del centre d'educació infantil i de primària «La Fargueta» a Sant Cugat del Vallès; de l'ampliació de l'església de la Sagrada Família a Igalada; i dels edificis parroquials de la parròquia de la Soledat, d'Igalada, i de la parròquia de Sant Hilari de Vilanova del Camí.

L'any 2006 rep l'encàrrec per al projecte d'edificis parroquials de Santa Maria i el 2008 el de la restauració de l'església de la Mare de Déu de la Soledat.

XAVIER VIVES I SABATÉ (Igalada, 1952) és llicenciat en Filosofia per la Universitat de Barcelona i diplomad en Disseny Industrial. Treballa com a il·lustrador i és professor de Disseny Gràfic a l'Escola Municipal d'Art Gaspar Camps, d'Igalada. És també l'autor del relat *L'ermita*, publicat el 1998.

Ateneu Igualadí - Igualada

Igualada

La Torre de Claramunt

Sant Martí de Tous

Igualada

Igualada

Igualada

Sant Martí de Tous

Detall

Igualada

Igualada

Sant Cugat del Vallès

Igualada

Igualada

Igualada

Igualada

Detall

Detall

Calaf

Igualada